

Pet decenija Univerziteta Crne Gore

Rajka Glušica

Sažetak: U ovom radu se daje kratak i sintetičan pregled nastanka i poluvjekovnog trajanja Univerziteta Crne Gore – najznačajnije visokoobrazovne, naučne i umjetničke institucije u našoj državi. Prati se geneza i razvojni put jedinog državnog Univerziteta, njegove mijene i rezultati tokom prvih pedeset godina rada, kao i njegov uticaj na razvoj i emancipaciju crnogorskog društva. Oslanjajući se najprije na podatke iz Monografije o Univerzitetu Crne Gore¹ izdate 2024. godine povodom jubileja – 50 godina postojanja, ali i one iz drugih izvora, u ovom radu se izdvajaju činjenice za koje smatramo da na sažet način mogu predstaviti ovu kompleksnu i za Crnu Goru najznačajniju instituciju visokog obrazovanja.

Cljučne riječi: Univerzitet Crne Gore, nastanak, razvoj, reforme, aktuelnosti, uloga u društvu.

1. Uvod

Iako se na području Crne Gore veoma rano razvila pismenost (hagiografija o knezu Vladimiru iz XI vijeka, Ljetopis Popa Dukljanina iz XII vijeka, Crnojevića štamparija prije 530 godina štampala je prvu knjigu na slovenskom jugu – Oktoih prvoglasnik), zbog istorijskih i teških ekonomskih prilika na prve svjetovne škole, na prve "zrake prosvjete" [7] čekalo se dugo sve do XIX vijeka, tačnije do 1834. godine kada Njegoš osniva prvu svjetovnu osnovnu školu na Cetinju. Stručne škole i gimnazije došle su kasnije u drugoj polovini XIX vijeka, a tek u drugoj polovini XX vijeka osnivaju se prve više i visokoškolske institucije.

Da se u Crnoj Gori sa prvim dužim mirnodopskim periodom nakon Berlinskog kongresa (1878. godine), na kojem je priznata kao nezavisna država, počelo razmišljati o visokom obrazovanju pokazuje i nekoliko

¹ Monografija *Univerzitet Crne Gore 1974–2024* donosi pouzdane i sistematizovane podatke o nastanku, razvoju, radu i organizaciji jedinog državnog Univerziteta, prateći sve njegove mijene kroz poluvjekovno trajanje. Na preko 300 strana Monografija kroz brojne podatke i fotografije daje potpunu sliku stanja na Univerzitetu u svim fazama njegovog razvoja, ali i podsjećanje na značajne ljude, univerzitetske profesore, studente i događaje koji su presudno uticali na sudbinu Univerziteta. Monografija predstavlja kapitalno djelo koje će biti temelj svih budućih istraživanja o Univerzitetu Crne Gore [3].

inicijativa koje je pokrenuo knjaz Nikola I Petrović: prvu, 1889. godine o gradnji univerziteta u Baru, za koju je Franjo Rački izradio projekat, drugu, 1901. za osnivanje Velike škole na Cetinju čiju je koncepciju izradio Valtazar Bogišić i treću, 1908. i 1909. za osnivanje Pravnog fakulteta na Cetinju. Međutim, nijedna od tih inicijativa nije realizovana usljed nedostatka kadrovskih i finansijskih kapaciteta koji su potraživani iz inostranstva, prije svega od carske Rusije [3].

Period između dva svjetska rata u kraljevini Jugoslaviji, Crnoj Gori nije donio napredak kada je u pitanju visoko obrazovanje, pa su i dalje oni koji su željeli da se fakultetski obrazuju morali odlaziti iz Crne Gore (u tadašnjoj Jugoslaviji postojala su tri univerziteta i to u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani). Jedino što je osnovano u tom periodu bila je prva naučnoistraživačka institucije u Crnoj Gori – Državna ogledna stanica za južne kulture osnovana 1937. u Topolici kod Bara i ona predstavlja preteču današnjeg Biotehničkog fakulteta.

Prve institucije za više i visoko obrazovanje počele su se osnivati tek nakon Drugog svjetskog rata u Socijalističkoj republici Crnoj Gori, jednoj od šest republika Savezne Federativne Republike Jugoslavije, kao preduslov ubrzanog posleratnog razvoja i emancipacije zemlje. Da bi se formirao nedostajući nastavnički kadar za potrebe brojnih novoosnovanih škola (osnovno obrazovanje postaje obavezno) počinje sa radom Viša pedagoška škola osnovana 1947. na Cetinju (ona i Učiteljska škola iz Nikšića konstituišu 1963. godine Pedagošku akademiju). Prvi fakultet u Crnoj Gori sa studijem u četvorogodišnjem trajanju jeste Ekonomski fakultet osnovan 1960. godine u Titogradu, a prva naučna ustanova u oblasti društvenih nauka bio je Institut za izučavanje istorije crnogorskog naroda (današnji Istorijski institut) osnovan 1948. na Cetinju, od 1959. sa sjedištem u Titogradu.

2. Osnivanje Univerziteta

Potreba za osnivanjem univerziteta i objedinjavanjem postojećih naučnih ustanova i viših i visokih obrazovnih institucija, sve prisutnija u crnogorskoj obrazovnoj i kulturnoj politici, konačno počinje da se realizuje sedamdesetih godina prošlog vijeka². Uz planiranu i obezbijedenu finansijsku i kadrovsku podršku eksperata iz zajedničke države krenulo se u proces konstituisanja Univerziteta 2. aprila 1974. godine potpisivanjem Samoupravnog sporazuma o udruživanju u Univerzitet u Titogradu od

² Od bivših jugoslovenskih republika prije Crne Gore svoje prve univerzitete dobile su i Makedonija i Bosna i Hercegovina. U Skoplju i Sarajevu ubrzo nakon rata, tj. 1949. godine počinju sa radom tamošnji univerziteti. Čak su i univerziteti u autonomim pokrajinama Vojvodini i Kosovu i Metohiji osnovani prije nego u Crnoj Gori – u Novom Sadu 1960, a u Prištini 1969. godine. Dakle, Crna Gora je posljednja od jugoslovenskih republika dobila univerzitet kao najznačajniju naučno-obrazovnu instituciju.

predstavnik tri postojeća fakulteta: Ekonomskog (osnovan 1960.), Tehničkog (1963.) i Pravnog (1972.), sva tri iz Titograda; dvije više škole: Pedagoške akademije (1963.) iz Nikšića i Više pomorske škole (1959.) iz Kotora i tri samostalna naučna instituta: Istorijskog (1948.), Poljoprivrednog (1960.) i Instituta za biološka i medicinska istraživanja (1972.), sva tri iz Titograda.

Uz prisustvo republičkog političkog vrha, rektora i prorektora jugoslovenskih univerziteta održana je 29. aprila 1974. konstitutivna Skupština

Univerziteta, pa se taj se dan proslavlja kao Dan Univerziteta. Skupština koja je tada imala ulogu najvišeg organa upravljanja, izabrala je predsjednika (prof. dr Radule Sekulić), potpredsjednicu (Mira Nikčević, studentkinja Pravnog fakulteta) i članove Skupštine, izvršni odbor Skupštine (predsjednik prof. dr Srđan Hajduković), rektora (prof. dr Mirčeta Đurović) i dva prorektora (prof. Mojsije Lazarević i prof. dr Branislav Ivanović), čime je okončan proces osnivanja.

Novoosnovani Univerzitet je imao misiju da objedini naučni i kulturni potencijal zemlje i osposobi kadrove neophodne za dinamičan društveno-ekonomski i kulturni razvoj Crne Gore. On će postati „snažnim naučno-obrazovnim središtem, sposobnim da se uključi u maticu progresivne privredne i društvene transformacije i snažan pokretač ukupnog društveno-ekonomskog preporoda Crne Gore“ [1], kako su vizionarski nagovijestili njegovi osnivači.

I Zakon o Univerzitetu (1992.) jasno je definisao položaj, misiju, zadatke i ulogu Univerziteta u crnogorskom društvu i šire: "Univerzitet je u naučnom, pravnom i ekonomskom pogledu autonomna ustanova, koja, na kritički i integrišući način, stiče, čuva, prenosi i razvija kulturu i utemeljena naučna i umjetnička znanja i vrijednosti putem jedinstvene naučnoistraživačke, umjetničke i obrazovne djelatnosti. Univerzitet čuva i razvija humanističku tradiciju Crne Gore, Jugoslavije, Evrope i svijeta, rukovodeći se načelima slobode, istraživanja, uvažavanja ljudskih vrijednosti, prirodne sredine, zalaganja za stalni dijalog protiv političkih i geografskih granica, otvaranja komunikacija i interakcija među kulturama svijeta".³

Univerzitet je tri puta mijenjao ime: na osnivanju je dobio ime Univerzitet u Titogradu, da bi već sljedeće godine u maju 1975. promijenio ime u Univerzitet "Veljko Vlahović", a od maja 1992. nosi današnji naziv Univerzitet Crne Gore.

³ Službeni list Republike Crne Gore, god. XLVIII, br. 37, Zakon o univerzitetu, Član 2, Podgorica 3. avgust 1992 [6].

Tokom svog poluvjekovnog trajanja Univerzitet je prošao kroz više faza razvoja, koje bi mogle biti, u zavisnosti od uzetih kriterijuma, različito koncipirane. Za potrebe ovog rada kratko ćemo predstaviti i analizirati njegove mijene u prethodnom i ovom vijeku. Bez obzira na izbor periodizacije, Univerzitet je uvijek moguće posmatrati onakvim kakav je i bio – kontinuirani pokušaj odgovora na aktuelne zahtjeve vremena i društva, zajednica organizacionih jedinica koja je postepeno rasla, transformisala se i postajala sve kompleksnija i sveobuhvatnija visokoškolska ustanova.

3. Univerzitet u XX vijeku

Uslovi u kojima je formiran Univerzitet bili su dosta nepovoljni: nije bilo dovoljno adekvatnog prostora (zgrada tehničkih fakulteta, u kojoj je bio smješten i Rektorat, počela je da se gradi 1975. godine, na prvu godišnjicu Univerziteta, a bila je završena i useljena tek 1978. godine), nedostajala je umnogome odgovarajuća oprema, a u velikoj mjeri je nedostojao i potreban nastavni kadar, tako da je preko 75% nastavnika bilo angažovano sa univerziteta van Crne Gore [7]. Pritom, materijalni položaj nastavnika i saradnika Univerziteta nije bio na nivou koji bi omogućavao potpuno posvećivanje nastavnom i naučnom radu [8].

Na Univerzitetu 1975. godine u nastavi je radilo 248 lica (169 stalno zaposlenih 79 honorarno) od čega 28 doktora nauka i 34 magistra. Na tri fakulteta u studijskoj 1976/77. bilo je 10.542 studenta, od čega 4.359 redovnih i 6.183 vanredna. Nekoliko godina kasnije, u studijskoj 1979/80. godini bilo je 15.618 studenata, od kojih su 9.294 bili vanredni. Nastavu na Univerzitetu je izvodilo 250 nastavnika (89 honorarnih) i 114 asistenata [4].

Porast broja studenata i osposobljavanje domaćeg kadra, razvoj novih nauka i naučnih disciplina, rastuće i promjenljive potrebe privrede uslovljavali su reorganizaciju postojećih i osnivanje novih univerzitetskih jedinica, te ukupan razvoj Univerziteta u skladu sa savremenim tendencijama razvoja obrazovnih politika visokoškolskih institucija. Pobraćaćemo taksativno sve transformacije postojećih i novoosnovane organizacione jedinice na Univerzitetu tokom prvih 25 godina.

Iz Pedagoške akademije osnovane 1963. godine nastao je 1977. Nastavnički fakultet u Nikšiću, da bi njegovom transformacijom 1988. godine formiran Filozofski fakultet. Reorganizacijom Tehničkog fakulteta 1978. godine iz postojećih odsjeka nastaju tri fakulteta: Elektrotehnički, Mašinski i Metalurški fakultet u Titogradu. Iste 1978. godine u Titogradu osnivaju se dva instituta i to: Institut za matematiku i fiziku i Institut za strane jezike, a te godine je počela sa radom i Univerzitetska biblioteka.

Viša fizioterapeutska škola u Igalu je prvo od 1976. godine radila kao istureno odjeljenje Više škole za medicinske sestre i zdravstvene tehničare iz Zagreba, pa je 1980. postala samostalna organizaciona jedinica, a od 2015. godine funkcioniše u sastavu Medicinskog fakulteta. Građevinski fakultet u Titogradu je osnovan 1980. godine, razlozi osnivanja bile su objektivne potrebe Crne Gore za obrazovanjem visokoškolskog građevinskog kadra, naročito nakon razornog zemljotresa koji je pogodio Crnu Goru 1979. godine.

Na Cetinju je osnovana Muzička akademija 1980. godine, a godinu kasnije 1981. isto na Cetinju i Kulturološki fakultet (primarno fokusiran na obrazovanje stručnjaka za konzervaciju i restauraciju pokretnih spomenika kulture), koji će prestati sa radom 1988. i na čijim će se temeljima te iste godine formirati Fakultet likovnih umjetnosti. Fakultet za pomorstvo u Kotoru osnovan je 1981. godine, prerastanjem iz Više pomorske škole Kotor (osnovane 1959. godine), a 2016. godine preimenovan je u Pomorski fakultet Kotor.

Prirodno-matematički fakultet u Titogradu je konstituisan 1988. godine izrastajući iz Instituta za matematiku i fiziku osnovanog deceniju ranije. Metalurško-tehnološki fakultet u Titogradu je nastao 1995. godine dobijanjem novih studijskih programa i razvojem postojećih, te preimenovanjem Metalurškog fakulteta osnovanog 1978. godine. Biotehnički institut je konstituisan 1997. godine, a Institut za biologiju mora u Kotoru je nastao 1984. godine transformacijom Instituta za biološka i medicinska istraživanja i Zavoda za biologiju mora.

Fakultet dramskih umjetnosti na Cetinju počeo je sa radom studijske 1994/95. godine, kao odsjek pri Fakultetu likovnih umjetnosti, a 1997. godine formiran je kao samostalna univerzitetska jedinica. Medicinski fakultet u Podgorici je konstituisan 1997. godine, pri čemu je ukinut Medicinski institut kao samostalna ustanova (osnovan 1985.), njegovim uključivanjem u sastav fakulteta. Fakultet za turizam i hotelijerstvo osnovan je 1999. godine prerastanjem prethodno postojećeg Odsjeka za turizam koji je postojao od 1965. godine u okviru Više pomorske škole Kotor. Centar informacionog sistema Univerziteta Crne Gore (CIS) osnovan je 1998. godine.

Kako vidimo iz ovih podataka u prvih 25. godina postojanja i razvoja Univerziteta došlo je do značajnih organizacionih i lokacijskih promjena. Prilikom osnivanja Univerzitet je činilo 8 jedinica: tri fakulteta, dvije više škole i tri instituta, a 1999. godine ga je činilo 19 jedinica: 11 fakulteta, tri fakulteta umjetnosti, četiri samostalna naučna instituta i jedna viša škola. Pritom, 1974. godine, u Titogradu bilo je smješteno šest od osam (75%) organizacionih jedinica, a 1999. godine njih jedanaest od devetnaest

(57,8%). Takav razvoj strukture realizovan je u više gradova Crne Gore, a pratio ga je i razvoj infrastrukture-kampusu i referentnog univerzitetskog kadra. Razvoj i transformacija postojećih, a posebno osnivanje novih organizacionih jedinica širom Crne Gore bilo je nastojanje uvažavanja tradicije i resursa lokalnih sredina i pokušaj ravnomjernog regionalnog razvoja i decentralizacije [3].

Tokom ovog perioda od 25 godina na Univerzitetu je dodijeljeno 23.832 diploma od čega 12.399 fakultetskih, 11.237 diploma više škole, 116 magistarskih i 80 doktorskih, stvorena je impozantna naučna produkcija (udžbenici, studije, monografije, časopisi i slično), te brojni stručnjaci u privredi, kulturi, školstvu i politici [2, 5].

Upravljanje Univerzitetom je koncipirano u skladu sa zakonskim aktima koji su regulisali tu materiju. Na osnivanju Univerziteta glavni organ upravljanja bila je Skupština koja se sastojala od 51-nog člana i koja je imala nadležnosti da donosi statut i druge opšte akte, utvrđuje politiku razvoja, odlučuje o osnivanju organizacionih jedinica, razmatra upisnu politiku, bira i razrešava rektora i prorektore i drugo. Izvršni odbor starao se o izvršenju programa, godišnjeg plana i finansijskog plana; pripremao predloge statuta i drugih opštih akata o kojima odlučuje Skupština. Zakonom o Univerzitetu iz 1992. propisano je da je najviši organ upravljanja Senat Univerziteta sa svim funkcijama nekadašnje Skupštine i današnjeg Upravnog odbora, rektor je rukovodni organ, a Vijeće Univerziteta je bilo stručni organ, tj. ono što je Senat danas.

Kad je razvoj Univerziteta u XX vijeku u pitanju, treba pomenuti težak period tokom devedesetih godina koje su bile u znaku ratova na teritoriji bivše Jugoslavije i sankcija uvedenih odlukama Savjeta bezbjednosti UN zbog učešća u ratu u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj (1992–96.). Ubrzo poslije ukidanja ovih, sankcije su ponovo uvedene 1998. godine zbog rata na Kosovu i Metohiji, premda je Crna Gore ubrzo izuzeta od ovih sankcija. Tako je, praktično, posljednja decenija XX vijeka protekla u opasnosti od sukoba, bombardovanja, u blokadi, izolaciji i sa intenzivnim nazadovanjem. Za Univerzitet je to značilo i zaustavljanje svih institucionalnih razvojnih aktivnosti, saradnje i povezivanja sa inostranim partnerima [3].

Na isteku XX vijeka, tj. 1999. godine Univerzitet je slavio 25 godina od osnivanja, a povodom jubileja izrađena je monografija [2] u kojoj je predstavljen bilans razvoja Univerziteta od osnivanja do jubileja. O Univerzitetu prije ove izdate su tri knjige koje se njime bave [1, 8, 9], a nakon njih samo jedna koja je ove godine štampana povodom jubileja – 50 godina Univerziteta [3].

4. Univerzitet Crne Gore u XXI vijeku

Početak XXI vijeka predstavlja period kada se u Evropi realizuje intenzivna reforma visokog obrazovanja, nakon usvajanja Bolonjske deklaracije, preko visokobrazovnih evropskih politika poznatih kao Bolonjski proces, sa ciljem uspostavljanja Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) do 2010. godine i Evropskog istraživačkog prostora (ERA). Na Univerzitetu Crne Gore stvorena je pozitivna klima za prihvatanje Bolonjske deklaracije, pa je 2003. na Ministarskoj konferenciji u Berlinu Crna Gora pristupila Bolonjskom procesu. Iste godine u oktobru usvojen je Zakon o visokom obrazovanju koji je predstavljao legislativni okvir za reformu u skladu sa principima Deklaracije. Tako su se stekli uslovi da se crnogorsko visoko obrazovanje približi evropskim sistemima i evropskoj dimenziji obrazovanja, a to znači i da će svi postignuti rezultati Univerziteta biti mjerljivi u skladu sa prihvaćenim opštepromovisanim principima, standardima, smjernicama i indikatorima.

Statut Univerziteta je usvojen početkom 2004. godine i njime su precizno definisane misija i obaveze⁴, autonomija⁵ i nova organizaciona shema kojom su povezane sve konstitutivne jedinice Univerziteta (fakulteti, akademije, instituti, visoke škole, biblioteke, službe održavanja, Centar informacionog sistema); Upravni odbor (kao organ upravljanja); rektor, kao organ rukovođenja Univerzitetom i dekani/direktori kao organ rukovođenja organizacionim jedinicama; Senat (kao najviše akademsko tijelo); tri strukovna vijeća Senata (za oblasti društvenih nauka, prirodnih i tehničkih nauka i umjetnosti); vijeća organizacionih jedinica i studentska tijela (studentski povjerenik, Studentski parlament Univerziteta, studentski

⁴ Neke od obaveza Univerziteta definisane Statutom su: da širi i unapređuje znanje, učenje i vještine, uz punu otvorenost za saradnju sa sličnim i drugim institucijama i subjektima iz neposrednog i šireg okruženja; bude orijentisan prema prioritetnim društvenim potrebama; bude otvoren za sve studente i osoblje, isključivo na osnovu njihovih zasluga i sposobnosti; bude posvećen očuvanju i razvoju multikulturalnog i multietničkog društva u Crnoj Gori; pruži širok spektar studijskih programa u društvenim, prirodnim i tehničkim naukama i umjetnosti, podržanim efikasnim metodima obučavanja i prenosa profesionalnih znanja i vještina; razvija permanentno i kontinuirano obrazovanje; razvija i promoviše dostignuća istraživanja u naučnim oblastima, kao i dostignuća i kreativnost u oblastima umjetnosti; bude preduzimljiv u podsticanju društvene i ekonomske primjene vrhunskih dostignuća iz oblasti svoje djelatnosti; stvara okruženje podsticajno za razvoj sposobnosti osoblja Univerziteta, polazeći od toga da je to jedan od osnovnih preduslova za uspješno ispunjenje misije (*Statut Univerziteta Crne Gore*, 2004).

⁵ Univerzitet je autonoman u obavljanju svoje djelatnosti. Autonomnost podrazumijeva pravo utvrđivanja studijskih programa, razvoj i njihovu realizaciju, utvrđivanje pravila studiranja, unutrašnju organizaciju, izbor organa upravljanja i rukovođenja, izbor akademskog i drugog osoblja, uspostavljanje saradnje sa domaćim i inostranim institucijama, objavljivanje i javno predstavljanje naučnih rezultata, izdavanje javnih isprava, raspolaganje finansijskim sredstvima, korišćenje imovine, dodjeljivanje počasnih titula i drugih počasnih zvanja i drugih prava koja proizilaze iz dobrih akademskih običaja (*Statut Univerziteta Crne Gore*, 2004).

povjerenici i studentska vijeća organizacionih jedinica). Nova organizacija je predviđjala da Univerzitet Crne Gore bude jedinstveno pravno lice, ali je u odnosu na cjelovito integrisan univerzitet zadržana izvjesna autonomija organizacionih jedinica.

Studije su organizovane kao osnovne, specijalističke, magistarske i doktorske po modelu 3+1+1+3, ili 4+1+3 godine, a prva generacija studenata po novim pravilima studiranja, zasnovanim na principima Bolonjske deklaracije upisana je studijske 2004/5. godine. Po novom Zakonu o visokom obrazovanju Univerzitetu je priznata važeća licenca i akreditacija za studijske programe koji su postojali na dan njegovog stupanja na snagu, uz obavezu da se reakreditacija završi do 1. septembra 2007. godine.

Budući da se primjenjuje prvi put, Prva reakreditacija Univerziteta bila je posebno zahtjevna i realizovana je 2007. godine. Prethodio joj je Samoevalucioni izvještaj⁶ u kojem je po brojnim parametrima i indikatorima predstavljeno stanje na Univerzitetu. Neki od tih podataka su: Univerzitet je sačinjavalo 17 fakulteta, dva samostalna studijska programa i 4 instituta sa sjedištima u 5 gradova (Podgorica, Nikšić, Cetinje, Kotor i Igalo); Nastava na prvoj godini organizovana je u skladu sa novim pravilima na 55 akademskih i 18 primijenjenih studijskih programa u 8 gradova Crne Gore; Na Univerzitetu je bilo ukupno 1.188 zaposlenih i to: 367 sa akademskim i naučnim zvanjem, 346 saradnika (27 su doktori nauka), stručnog osoblja ima 77, a 398 su tehnički saradnici i administracija [3].

Slijedila je ocjena o ispunjenosti standarda na Univerzitetu prikazana u Izvještaju o spoljnoj evaluaciji koji je prezentiran Univerzitetu i pripremljen za Savjet za visoko obrazovanje od strane Komisije za eksternu evaluaciju sa zaključkom da je Univerzitet pokazao spremnost i posvećenost da se što prije uključi u međunarodno visoko obrazovanje i stane u red sa najboljim univerzitetima u Evropi, zahvaljujući poboljšanju kvaliteta obrazovanja koje nudi studentima, razvijanjem svoje vizije, misije i strateških ciljeva (koji se odnose na sticanje obrazovanja i izvođenje istraživanja saglasno međunarodim akademskim standardima kvaliteta, unapređivanje međunarodne saradnje, unapređivanje istraživačkih kapaciteta i stvaranje uslova za povećanje interesovanja svršenih srednjoškolaca za upis, posvećivanjem više pažnje izradi i publikovanju informacija, aktivnijim određivanjem i upravljanjem radom akademskog osoblja i modernizovanjem nastavnih planova, programa, podsticanjem samostalnog učenja i davanjem prioriteta potrebama studenata, racionalizacijom

⁶ Pošto nemamo naučnih radova ili knjiga o radu i razvoju Univerziteta u XXI vijeku, sve potrebne podatke možemo naći u izvještajima i samoevolucionim i onima koje su pisale komisije za reakreditaciju ili eksternu evaluaciju.

informativnih i komunikativnih tehnologija, značajnim investiranjem u novu opremu, sredstva i objekte, podsticanjem zaposlenih na saradnju i povezivanje, kao i utvrđivanjem jasne strategije istraživanja i procedure za redovno praćenje svog kvaliteta i standarda. Procesom reakreditacije su dati odgovori na 16 usvojenih standarda⁷ kao i cjelovit uvid u studijske programe na svim nivoima studija na kompletnom Univerzitetu, čime je transparentno počela implementacija standarda i smjernica za praćenje visokog obrazovanja, kao alata za kontrolu i obezbjeđenje njegovog kvaliteta.

Drugu reakreditaciju Univerzitet Crne Gore relizuje 2012. godine, uz na nivou Evropske Unije promijenjenu legislativu u cilju praćenja trendova razvoja u ovoj oblasti. Neke od tih promjena su osnivanje EQAR (Evropski registar za obezbjeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju), osnivanje radnih grupa za promjenu ESG (Evropski standardi i smjernice za obezbjeđenje kvaliteta). Komisija za spoljašnju evaluaciju i akreditaciju konstatovala je da su zahtjevi za poboljšanje kvaliteta visokog obrazovanja postali veći, što iziskuje sprovođenje i realizaciju različitih aktivnosti, kako bi im se odgovorilo na najbolji mogući način i predložila Savjetu za visoko obrazovanje, uz konkretne zaključke i primjedbe, da se Univerzitetu izda Sertifikat o akreditaciji.

Prema podacima iz centralne baze CIS-a, broj studenata 2012/13. studijske godine je 20.898, od čega je na osnovnim studijama 17.474, specijalističkim 2.700, magistarskim 682 i doktorskim studijama 42 studenta. Iz Budžeta se finansira 5.304 studenta (4.655 na osnovnim i 649 na specijalističkim studijama), a školarinu plaća 15.594 studenta. Na Univerzitetu studira i 448 inostranih studenata, dok je ukupno zaposlenih 1.176 od čega u nastavi 732 i 147 sa klinika, dok nenastavno osoblje čini 420 lica.

Univerzitet je prošao 2013/14. godine i eksternu evaluaciju od strane IEP-a, nezavisne agencije iz Registra evropskih agencija za obezbjeđenje kvaliteta (EQAR), a u skladu sa metodologijom evaluacije ista agencija je 2017/18. ponovo provela eksternu, tzv. Follow-up evaluaciju. Nalazi ovih evaluacija bila su dragocjena uputstva za dalje aktivnosti Univerziteta i unapređenje njegove djelatnosti.

⁷ Usvojeni standardi su: 1. Politika i procedure za obezbjeđivanje kvaliteta; 2. Osnovni cilj i zadaci ustanove; 3. Organizacija i upravljanje; 4 i 5. Stepni studija, kvalifikacije i struktura studijskih programa; 6. Studeni; 7. Kontrola i vrednovanje nastave i ispita; 8. Ocjenjivanje studenata; 9. Akademsko, stručno i administrativno osoblje; 10. Naučnoistraživački, umjetnički i stručni rad; 11. Izdavačka djelatnost; 12. Prostorni i materijalni resursi; 13. Informativni sistem; 14. Informisanje javnosti o radu; 15. Saradnja i mobilnost; 16. Finansiranje.

Velike novine napravljene su odlukom da se pređe na novi reformisani model studiranja u vremenskom trajanju studija 3+2+3, od ovog modela izuzete su regulisane profesije: medicina, stomatologija, arhitektura. Izmjene Zakona o visokom obrazovanju koje su legislativno podržale predložene promene, predvidjele su i ukidanje kategorije samofinansirajućih studenata.

Akreditacija inoviranih studijskih programa po novom modelu studiranja, obavljena je 2017. godine.

U ovom bolonjskom razdoblju Univerziteta dolazilo je, kao i u prethodnom, do transformacija postojećih i osnivanja novih organizacionih jedinica. Prva nova organizaciona jedinica bio je Samostalni studijski program za obrazovanje učitelja na albanskom jeziku, počeo je sa radom studijske 2004/5. u Podgorici, da bi 2015. organizaciono pripao Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Fakultet za primijenjenu fizioterapiju osnovan je 2005. u Igalu iz Više fizioterapeutske škole. Od 2015. godine Primijenjena fizioterapija postaje dio Medicinskog fakulteta.

Godine 2006. osnovan je Arhitektonski fakultet izdvajanjem Studijskog programa Arhitektura (osnovanog 2002.) iz Građevinskog fakulteta. Tada se iz Građevinskog fakulteta izdvojila i Geodezija kao samostalni studijski program. Iste godine po istom principu konstituisan je i Fakultet političkih nauka u Podgorici na temeljima Odsjeka za političke nauke koji je od 2003. godine postojao na Pravnom fakultetu.

Biotehnički fakultet u Podgorici je nastao na osnovama Biotehničkog instituta (osnovanog 1997.) pokretanjem studija iz oblasti poljoprivrede (školske 2005/2006. godine) i sticanjem statusa visokoobrazovne ustanove što je omogućilo 2008. godine transformaciju u fakultet. Iste godine je konstituisan Fakultet za sport i fizičko vaspitanje u Nikšiću, a nastao je transformacijom tri studijska programa: fizička kultura, sportski novinari i sportski treneri, koji su realizovani do tada u sklopu Filozofskog fakulteta u Nikšiću.

Filološki fakultet u Nikšiću konstituisan je 2015. godine izdvajanjem studijskih programa filoloških nauka (za crnogorski, srpski, engleski, ruski, italijanski, francuski i njemački jezik i književnost) iz Filozofskog fakulteta u Nikšiću i pripajanjem Instituta za strane jezike iz Podgorice. Centar izvrsnosti za istraživanja i inovacije osnovan je 2018. godine, kako bi se doprinijelo umrežavanju i koordinisanju istraživačkih i inovacionih resursa na Univerzitetu. Ovaj Centar će se transformisati 2021. u Institut za napredne studije.

Na Univerzitetu je u prvoj deceniji XXI vijeka posebno bila intenzivna razvojno-investiciona politika i izgradnja koja je obuhvatala izgradnju novih

objekata ili rekonstrukciju postojećih, čime se poboljšala univerzitetska infrastruktura i uslovi rada i studiranja. Izgrađena je I faza zgrade Arhitektonskog fakulteta, nova moderna zgrada Rektorata (useljena 2009.). Rekonstruisana je zgrada stare gimnazije u Nikšiću za potrebe Fakulteta za sport i fizičko vaspitanje 2008. godine. Od sredstava nakon završetka zgrade Unistan I uređen je i kultivisan prostor između nje, Rektorata, zgrade tehničkih fakulteta i spomenika Petru I Petroviću Njegošu, tako da to predstavlja jednu od najljepših zelenih površina u Podgorici, zatim, započeta je zgrada za tri fakulteta u kojoj se danas nalazi Naučno-tehnološki park, te je nastavljena izgradnja novog stambeno-poslovnog kompleksa Unistan II. Kasnije su u univerzitetskom kampusu izgrađena još dva objekta: dvorana Sportsko-kulturnog centra (2015.) i Novi studentski dom (2013.).

Mnogo se uradilo i na obezbjeđivanju stanova i kredita koji su omogućili rješavanje stambenih potreba pod povoljnim uslovima većini zaposlenih na Univerzitetu. Izgradnjom stambeno-poslovnih objekata: Unistan I (2006. zgrada u ulici Džordža Vašingtona) i Unistan II (2011. dvije zgrade u Studentskoj ulici) stambeno pitanje riješilo je preko 500 zaposlenih sa spiska kadrova Univerziteta. Veliki broj zaposlenih dobio je kredite za poboljšanje stambenih uslova.

Univerzitet Crne Gore je tokom dosadašnjih 50 godina svog postojanja imao 11 rektora, i jednu rektorku: 1. prof. dr Mirčeta Đurović (1974–1978); 2. prof. dr Miljan Radović (1978–1982); 3. prof. dr Milinko Šaranović (1982–1986); 4. prof. dr Miloš Radulović (1986–1990); 5. prof. dr Božidar Nikolić (1990–1995); 6. prof. dr Ratko Đukanović (1995–1999); 7. prof. dr Predrag Obradović (1999–2003); 8. prof. dr Ljubiša Stanković (2003–2008); 9. prof. dr Predrag Miranović (2008–2014); 10. prof. Radmila Vojvodić (2014–2017); 11. prof. dr Danilo Nikolić (2017–2021) i 12. prof. dr Vladimir Božović (2021–). Svako od njih je ostavio sebi svojstven pečat na razvoju Univerziteta, a time i društva Crne Gore.

5. Univerzitet Crne Gore danas

Univerzitet Crne Gore i danas predstavlja intelektualno jezgro razvoja Crne Gore – središte naučnoistraživačkog, kulturno-umjetničkog i inovativnog stvaralaštva. Kao najstariji, ujedno i jedini državni univerzitet, najsveobuhvatnija je visokoškolska institucija u Crnoj Gori u kojoj postoje još tri privatna univerziteta: Univerzitet “Mediterran” (2006.), Univerzitet “Donja Gorica” (2007.) i Univerzitet “Adriatik” (2017.). Univerzitet Crne Gore ima ključnu društvenu ulogu i odgovornost da stvara i širi znanje kroz izvrsnost u obrazovanju, nauci i umjetničkom stvaralaštvu, da unapređuje međunarodnu saradnju, da stvara uspješne i društveno odgovorne

akademske građane, te da promoviše demokratski i održivi razvoj crnogorskog društva i države.

Univerzitet je konkurentna i međunarodno prepoznata visokoškolska ustanova u Evropskom prostoru visokog obrazovanja i Evropskom istraživačkom prostoru. Sarađuje sa brojnim svjetskim univerzitetima na osnovu 69 potpisanih bilateralnih ugovora. Član je Evropske asocijacije univerziteta (EUA), član ULYSSEUS mreže evropskih univerziteta u kojoj su univerziteti iz država Evropske unije: Španije, Francuske, Italije, Njemačke, Austrije, Slovačke i Finske. Univerzitet je dio Evropskog koledža za bezbjednost i odbranu (ESDC) i Regionalni centar za razvoj sajber bezbjedonosnih kapaciteta Zapadnog Balkana. Evropska komisija dodijelila je Univerzitetu Crne Gore Erasmus povelju za visoko obrazovanje (eng. *Erasmus Charter for Higher Education*). Zahvaljujući dobijanju povelje, Univerzitetu Crne Gore se otvara mogućnost za učešće u velikom broju internacionalnih projekata kojima će nastavni i naučnoistraživački proces dobiti značajnu podršku za dalji razvoj i unapređenje.

Od osam organizacionih jedinica na osnivanju, danas u okviru Univerziteta Crne Gore funkcioniše devetnaest fakulteta i tri naučna instituta uz tendenciju daljeg rasta i razvoja preko osnivanja novih studijskih programa i naučnih centara. Pokrenuti su novi studijski programi: Mehatronika na Mašinskom fakultetu, Konzervacija i restauracija na Fakultetu likovnih umjetnosti, doktorske studije "Održivi razvoj", studijski program na engleskom jeziku "Academic program in Business and Economics" na Ekonomskom fakultetu, master studijski program na engleskom jeziku "Maritime environmental protection and management" na Pomorskom fakultetu Kotor, dok su u procesu akreditacije studijski program "Hemije" i master akademski program "Studije roda". Pokrenuto je više veoma korisnih programa u sklopu programa cjeloživotnog učenja.

Osnovan je 2021. godine Institut za napredne studije sa tri istraživačka centra: za društvene i humanističke nauke, za informaciono-komunikacione tehnologije i centar za biomedicinska istraživanja. Osnovan je i Centar za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije 2022. godine, koji u saradnji sa drugim jedinicama Univerziteta organizuje i realizuje studije na svim nivoima. U cilju jačanja stručnih i administrativnih kapaciteta osnovane su: Kancelarija za projekte, Frankofona kancelarija za zapošljavanje, Kancelarija za digitalne inovacije, kao i privredno društvo UNISPEKTRUM čiji je funkcija pružanje infrastrukturne podrške za razvoj inovacija i komercijalizaciju rezultata i proizvoda univerzitetskih jedinica.

Po broju studenata, organizacionih jedinica, studijskih programa i zaposlenih Univerzitet Crne Gore spada u univerzitete srednje veličine. Na Univerzitetu u studijskoj 2023/24. godini studira 15.466 (na osnovnim

1.614, a na doktorskim 202), sa njima rade 453 nastavnika u akademskom zvanju i 166 saradnika u nastavi. Ukupan broj zaposlenih je 1.155, od toga 470 čini nenastavno osoblje. Broj akreditovanih studijskih programa iznosi 168, od čega 65 osnovnih, 76 master i 27 doktorskih.

Univerzitet Crne Gore je i vodeća naučnoistraživačka institucija koja u kontinuitetu nadograđuje svoju međunarodnu prepoznatljivost u globalnoj naučnoj zajednici, naročito objavljujući naučne radove u časopisima svjetskog renomea, sa prestižnih međunarodnih lista SCI, SCIE, SSCI, A&H. Broj naučnih radova na ovim listama iznosi 4.328, dok je na SCOPUS-u objavljeno 1.013 radova. Treba pomenuti i da je pet naših profesora uvršteno na čuvenu kumulativnu Stanfordovu listu koja tretira dva odsto najuticajnijih i najreferentnijih svjetskih naučnika u svojim oblastima istraživanja (dr Ljubiša Stanković, dr Igor Đurović, dr Srđan Stanković, dr Gojko Joksimović i dr Vladimir Pešić). Univerzitet je organizator velikog broja uspješnih međunarodnih naučnih skupova, simpozijuma, konferencija, kongresa od čega se tradicionalno održava njih 19 (neki su održani preko 20 puta). Deset puta je održan slavistički međunarodni skup Njegoševi dani koji od 2008. organizuje Studijski program za crnogorski jezik i južnoslovenske književosti Filološkog fakulteta i koji je postao naučni i kulturni brend Crne Gore.

Međunarodna naučnoistraživačka aktivnost, međunarodna projektna aktivnost, mobilnost istraživača, nastavnika i studenata veoma su intenzivne i osnov su međunarodne vidljivosti Univerziteta. Registrovano je povećanje odlazne i dolazne mobilnosti nastavnog, nenastavnog osoblja i studenata, pa je u posljednje tri godine registrovano 1751 realizovanih mobilnosti, od toga 551 studentskih i 1.200 osoblja. Međunarodna projektna aktivnost je uz pomoć Kancelarije za projekte osnažena, pa je samo u 2023. godini ostvareno 112 projekata ukupne vrijednosti za Univerzitet od preko osam i po miliona eura.

Izdavačka djelatnost na Univerzitetu je jedna od važnih djelatnosti, a misija joj je da doprinosi razvoju nastavnih, naučnih, umjetničkih sadržaja i da afirmiše obrazovnu i emancipatorsku ulogu Univerziteta u društvu, kao i da podstiče naučno i kulturno stvaralaštvo u javnom interesu. Pored brojnih objavljenih knjiga, udžbenika, studija i drugih publikacija važan segment izdavačke djelatnosti čine naučni časopisi od kojih neki imaju višedecenijsku tradiciju: Istorijski zapisi (1948.); Studia marina (1965.); Zbornik Više pomorske škole (1972.) koji je od 2022. godine prerastao u Časopis Pomorskog fakulteta Kotor - Journal of Maritime Studies Kotor (JMS); Zbornik Pravnog fakulteta (1976.); Luča: časopis za filozofiju, sociologiju i društveni život (1984.); Riječ, prvi časopis za nauku o jeziku i književnosti

(1995.) i drugi. Na Univerzitetu kontinuirano izlazi 18 časopisa međunarodnog i nacionalnog značaja.

Univerzitet je pokrenuo brojne projekte za unapređenje infrastrukture, tako da se s pravom može reći da je postao veliko gradilište. Rekonstruisan je najveći amfiteatar 106 i ulazni hol u zgradi tehničkih fakulteta, kao i amfiteatri i učionice na Prirodno-matematičkom, Elektrotehničkom, Građevinskom, Medicinskom i Pomorskom fakultetu Kotor, obnovljena je fasada i hidroizolacija krova Rektorata, na zgradi Filozofskog fakulteta promijenjen je krov, popravljena fasada i bravarija. U toku su radovi na izgradnji zgrade Arhitektonskog fakulteta, na rekonstrukciji toplane, na zamjeni kompletne elektroizolacije na Filozofskom/Filološkom fakultetu. Ulažu se naponi da se dođe do realizacije izgradnje zgrade Filološkog fakulteta i fiskulturne sale za Fakultet za sport i fizičko vaspitanje u Nikšiću.

Univerzitet je nastavio da ozelenjava i oplemenuje prostor u kampusu, pa je izgrađen veliki park pored zgrade tehničkih fakulteta na površini od 25 hiljada kvadrata i još jedan manji iza profesorske zgrade. Zajedno sa već 2007. uređenim parkom, kampus Univerziteta postaje omiljena zelena površina za šetnju i odmor, ne samo za studente i profesore već i za građane Podgorice.

Da je značaj Univerziteta za Crnu Goru i njen ukupan obrazovni, kulturni, naučni i ekonomski razvoj ogroman pokazuje podatak da broj diplomiranih studenata za pedeset godina postojanja Univerziteta iznosi 81.018, od čega 838 onih sa diplomom magistra, 3.055 mastera i 425 doktora nauka. Koliko je Univerzitet izmijenio obrazovnu strukturu naše zemlje i kakva bi bila Crna Gora bez tih 80 hiljada visokoobrazovanih ljudi, jesu retorička pitanja jer u sebi sadrže odgovor ili više od odgovora.

Nakon 50 godina postojanja, stanje na Univerzitetu je u ogromnoj mjeri poboljšano u odnosu na početni period. Sada sve organizacione jedinice imaju sasvim solidne prostorne uslove i opremu za naučne i nastavne aktivnosti uz napomenu da se i dalje aktivno radi na izgradnji novih prostora i poboljšanju postojećih kapaciteta. U velikoj mjeri je formiran sposoban nastavno-naučni kadar, u kome domaći stručnjaci čine više od 70 odsto zaposlenih, od kojih je veliki dio svoje osnovne, postdiplomske i doktorske studije završio upravo na Univerzitetu Crne Gore. Životni i radni uslovi, kao i primanja nastavno-naučnog kadra su se veoma popravili, tako da je Univerzitet Crne Gore postao veoma primamljivo i konkurentno mjesto za zapošljavanje.

6. Završne napomene

Na putu razvoja i prosperiteta Crne Gore značajnu ulogu već pola vijeka ima jedini državni Univerzitet čija je sudbina, kao rijetko gdje drugdje, čvrsto vezana za sudbinu države i naroda u čijem je krilu nastao. Sam čin osnivanja Univerziteta dao je mogućnost Crnoj Gori da sama obrazuje svoj intelektualni vrh i da preko njega definiše svoj razvoj, pri čemu Univerzitet postaje nosilac naučnih, prosvjetnih, emancipatorskih, slobodarskih, progresivnih i demokratskih težnji Crne Gore.

Konstituisanje i razvoj Univerziteta je imalo ogroman značaj za našu državu i njen ukupni kulturni, naučni i ekonomski razvoj, a umnogome je preusmjerio pravac migracija stanovništva od republika zajedničke države i potom susjednih država, ka univerzitetskim centrima Crne Gore. S punim pravom se može reći da je 1974. godina, kada je rođen prvi univerzitet u Crnoj Gori, jedan od važnijih datuma njene savremene istorije. "I rijetko je koje njeno novorođenče bilo okruženo tolikom pažnjom kao ovo. I rijetko je u koje polagala toliku nadu kao u ovo – od svog Univerziteta očekivala je da joj udahne novi život i polet, da je korjenito preporodi" [2]. I pored brojnih teškoća, može se reći da je Univerzitet u granicama svojih moći ispunio očekivanja društva Crne Gore i u velikoj mjeri doprinio njenom naučnom, kulturnom i privrednom rastu i razvoju.

Na kraju treba podsjetiti da se u srcu univerziteta po prirodi stvari nalaze ideje slobode i autonomije. Sloboda izražavanja, transfera znanja i kritičke misli koja je nezavisna od svakog neakadenskog – državnog, političkog, ekonomskog ili vjerskog uticaja predstavlja osnovu autonomnog univerziteta i prosperitetnog društva. Članovi akademske zajednice obavezni su da učestvuju u izgradnji društva i da javnost upoznaju sa naučnim saznanjima koja se tiču aktuelnih društvenih pitanja. Univerzitet ima dužnost da daje odgovore na sva pitanja važna za život zajednice. Slobodni univerzitet je nukleus svakog demokratskog društva, a autonomija univerziteta predstavlja i jedan od temelja evropskih vrijednosti. Univerzitet Crne Gore u budućnosti treba da jača svoju kritičku i emancipatorsku ulogu da bi crnogorsko društvo što prije postalo prosperitetno, demokratsko i uzorno.

Literatura

- [1] D. Ivanović (Ur.), Spomenica Univerziteta "Veljko Vlahović" u Titogradu, Univerzitet "Veljko Vlahović", Titograd, 1976.
- [2] R. Kilibarda, 25 godina Univerziteta Crne Gore, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 1999.

- [3] Monografija 2024: Univerzitet Crne Gore 1974–2024, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2024.
- [4] D. Papović, Formiranje i razvoj Univerziteta “Veljko Vlahović”, Matica crnogorska, Podgorica, str. 447–478, 2012.
- [5] O. Savić, Doktorske disertacije Univerziteta Crne Gore 1974–2022: bibliografija odbranjenih radova, elektronski izvor, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 2024.
- [6] Službeni list Republike Crne Gore, god. XLVIII, br. 37, Zakon o univerzitetu, Član 2, Podgorica 3. avgust 1992.
- [7] M. Starovlah, Istorija školstva u Crnoj Gori, CID, Podgorica, 2007.
- [8] M. Šaranović, Milinko (Ur.), Univerzitet “Veljko Vlahović” u Titogradu: 1974-1984, Univerzitet “Veljko Vlahović”, Titograd, 1984.
- [9] S. Škuletić, Univerzitet Crne Gore, Univerzitet Crne Gore, Podgorica, 1997.

Dostavljen:	16.06.2024.	Rajka Glušica
Prihvaćen:	24.07.2024.	Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet, Danila Bojovića bb, 81400 Nikšić, Crna Gora Email: rajkag@ucg.ac.me